

(A. Renoir), **Pjesma o Nibelunzima i junačka epika** (S. L. Wailes), **Islandske sage** (T. M. Andersson), **Književnost irskih saga** (S. Ó. Coileáin), **Francuske Chansons de Geste** (G. J. Brault), **Španjolska epika** (M. E. Simmons), **Ruske biline** (F. J. Oinas), **Srpskohrvatske junačke pjesme** (M. P. Coote), **Baltijsko-finska epika** (F. J. Oinas), **Epska tradicija turkijskih naroda** (I. Basgöz), **Afrička junačka epika** (D. P. Biebuyck).

Rasprave su koncipirane tako da daju pregled važnijih činjenica i prikazuju istraživanja toga predmeta, popraćene su bilješkama i kritičkom bibliografijom, koja upućuje zainteresirane u dalji studij. Knjiga je veoma dobar spoj didaktičkoga priručnika i znanstvenog pristupa epskom pjesništvu.

U središtu je interesa ovih rasprava, u prvome redu onih što se bave velikim književnim epskim spjevovima, problem odnosa — prema riječima R. Dorsona — usmene izvedbe i napisanog teksta, ne toliko pitanje jesu li usmeni pjesnici nekoć pjevali i recitirali epske spjevove nego koliko je vjerno usmena podloga došla do izražaja u sačuvanom tekstu. Na primjeru Homera odgovor se u ovoj knjizi priklanja dominantnom udjelu usmenosti.

Za naše je čitatelje, dakako, najzanimljiviji članak o usmenom epskom hrvatsko-srpskom pjesništvu. Napisan je korektno, s poznavanjem temeljne problematike i u skladu s općim odlikama ove knjige što smo ih već iznijeli. Prigovora bi se ipak našlo. Ako spomenem da u navedenoj bibliografiji nema **Narodnih epskih pjesama**, knj. 1 i 2 u redakciji O. Delorka i mojoj u kolekciji »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, neće to biti zbog autorske taštine, nego stoga jer bi se uz pomoć tih dviju zbirki i njihovih popratnih članaka vjerojatno problematizirale neke danas već stereotipne postavke u članku M. Coote. Tada se po svoj prilici ne bi bez rezerve preuzela uobičajena podjela naših epskih pjesama prema po-

vijesnim ciklusima; i ne bi se hrvatsko-srpske epske pjesme smatrale generalno različitima od makedonskih i bugarskih po naglašenoj realističnosti i historičnosti, po navodno neznatnome mjestu nadnaravnih pojava u njima (str. 261). U članku F. Oinasa, no s drugom crtom razgraničavanja, hrvatske epske pjesme, za razliku od ruskih, ukrajinskih, srpskih, makedonskih i bugarskih, razmatraju se kao demitologizirane, historizirane i psihologizirane (str. 236). Takve uopćene distinkcije mogu biti didaktički korisne, ali ih konkretna građa dovodi u pitanje i čini relativnim. Od spomenutih dviju knjiga kolekcije »Pet stoljeća...« prva knjiga donosi povijesne i obiteljske pjesme, a druga pjesme-bajke, mitske pjesme i novelističke pjesme — prikazujući uočljivo i hrvatske epske pjesme s mitskom tematikom.

Maja Bošković-Stulli

Europäische Heldendichtung. Herausgegeben von Klaus von See. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1978 (= Wege der Forschung, 500). VIII + 463 str.

Uvodna studija i opsežan, znalčki izbor tekstova o epskom pjesništvu nastoje odgovoriti na pitanje: Što je to junačko pjesništvo. Izabrani članci podijeljeni su u devet skupina: o junačkom pjesništvu indogermanskom (R. Schmitt, H. Humbach, G. Schramm, S. Wikander), grčkom (H. Strasburger, F. Pfister, R. Pfeiffer, W. Schadewaldt, M. Parry, F. Combella, A. Lesky), rimskom (H. Dahmann, U. Knoche), germanskom (L. L. Schücking, M. Wehrli, W. Mohr), francuskom (A. Kuhn, R. E. Curtius, E. Köhler, D. D. R. Owen, W. Klein), španjolskom (W. Mettmann, W. Kienast, G. T. Northup, E. de Chasca), srpskom i hrvatskom (M. Braun, M. Murko, V. Žirmunski, L. Kretzenbacher), ruskom (R. Trautmann, D. Gerhardt) i keltskom (E. Windisch).

Odgovor na osnovno pitanje, međutim, nije nađen. Nesporazum je

možda u samom njegovu postavljanju. Postoji li, naime, zajednički žanr junačko pjesništvo, koji bi obuhvaćao spjeveve kakvi su na primjer oni Homerovi, preko **Beowulfa** i **Pjesme o Rolandu** pa do usmenih ruskih bilina i epskih pjesama Hrvata, Srba, Crnogoraca i Muslimana u Jugoslaviji? Autor je svjestan te velike raznolikosti pa je, oslanjajući se na H. M. Chadwicka i M. Bowru, potražio odgovor u domeni podrijetla pjesama, u njihovim herojskim vremenima. No teškoća je u tome što bi, u jednu ruku, temeljna mjerila za žanr trebala biti mjerila poetike umjesto pretpostavke o podrijetlu, dok je, u drugu ruku, sam pojam herojskih vremena odviše širok. Junačko doba Homerovo ili ono starih Germana pripadaju bitno različitim društveno-povijesnim konstelacijama od npr. junačkog doba Crnogoraca u 19. st. (Na donekle sličan način sporno je i mišljenje u tekstu V. Žirmunskoga, koji ideju srpskih epskih pjesama o boju na Kosovu god. 1389. tumači s aspekta vremena srpske feudalne države, kada se događaj zbio, a ne vremena u početku 19. st., kada su pjesme zapisane.)

Kada bi autor knjige zastupao mišljenje o usmenom karakteru svih razmatranih epskih spjevova, moglo bi takvo stajalište biti podlogom za traženje zajedničkih žanrovskih obilježja. No on — donijevši u svome izboru članke koji o tome zauzimaju raznolika i suprotstavljena stajališta — stoji na poziciji o ključnom razlikovanju junačkih antičkih i srednovjekovnih spjevova, koji su pisani i individualni, od novijih zapisa usmeno izvođene junačke epike. Mislim da će se o toj razlici morati još i ubuduće raspravljati, no kada se polazi sa stajališta već spomenutog posve jasnoga diferenciranja, onda bi samim time trebalo odustati od zajedničkih žanrovskih kvalifikacija. Time se, naravno, ne isključuju moguće uzajamne sličnosti pojedinih crta.

U uvodnoj se studiji razmatraju poznati antički i srednovjekovni junački spjevovi kao pjesničke vrijed-

nosti koje pripadaju književnosti, dok su usmene epske pjesme izuzete iz književnosti i ograničene na domenu folkloru. Na moguće drugačije pristupe upućuju, na primjer, članci Köhlera ili Brauna, gdje se u usmenoj izvedbi, u njezinim variranjima, ponavljanjima, lirskim retardacijama, paralelizmima itd. vide ne samo pomoćna sredstva izvedbe nego ujedno i ekspresivna sredstva stilske realizacije s poetskim učinkom i sa stvaralačkim doprinosom izvođača.

Obratimo li se sada onim člancima koji se izravno bave usmenim epskim pjesništvom (a koje je u knjizi zastupljeno oskudnije od antičkoga i srednjovjekovnoga, osobito rusko, dok u skupini članaka o hrvatsko-srpskoj epici veoma nedostaje ime Aloisa Schmausa), nužno je osvrnuti se na pojam junačke pjesme — kako ga shvaća u svome inače odličnom članku M. Braun, a tako i mnogi drugi autori. Usmeno se epsko pjesništvo južnih Slavena izjednačuje ondje s tzv. junačkim pjesmama, dok se ostale pjesme jednakoga oblika s raznolikim pripovjednim sadržajima uvršćuju među balade. Adekvatnija je, po mome mišljenju, ona linija podjele gdje su na jednoj strani podugačke epske pjesme sa sadržajima agonalnim, novelističkim, mitološkim, bajkovitim, obiteljskim, a i njihove česte međusobne interferencije, dok su na drugoj strani kraće pjesme sličnih pripovjednih sadržaja strukturirane zgusnuto u obliku balada. Poetike tih dviju skupina usmenih pjesama veoma se razlikuju. Time se dobiva obuhvatniji pojam o usmenim epskim pjesmama, mijenja se slika o njihovoj regionalnoj rasprostranjenosti, a među interpretatorima tih dugačkih epskih pjesama dobivaju žene zaslužno istaknuto mjesto.

Druga tema za diskusiju, koja izlazi iz Braunova članka, jest pitanje o tome nastaju li epske pjesme stilizacijom pojedinačnoga stvarnog događaja, ili se događaji ugrađuju u već postojeće stilske i kompozicijske epske modele. Ukratko, mislim da je prvi postupak karakte-

rističan samo za relativno novije ili nove pjesme, koje opijevaju konkretne povijesne i životne zgode, dok je za glavninu epskih pjesama u južnih Slavena karakterističan drugi model tvorbe. Knjiga **Europäische Heldendichtung** plodno potiče na razmišljanje i o mnogim drugim ovdje nespomenutim pitanjima.

Kao završnu informaciju navodimo da se iste godine pojavila i u Americi knjiga s posve bliskom tematikom, komponirana na sličan način kao izbor studija, premda različita po pristupu problemima **Heroic Epic and Saga**, ed. by Felix J. Oinas, Indiana University Press, 1978).

Maja Bošković-Stulli

Helga Stein, Zur Herkunft und Alterbestimmung einer Novellenballade (DVldr Nr. 76 und Nr. 77). **Die Schwiegermutter beseitigt die ihr anvertraute Schwiegertochter**, FF Communications No. 224, Helsinki 1979, 276 str. + karta.

Monografija Helge Stein bavi se baladom odnosno novelističkom pjesmom s obiteljskom temom o zloj svekrvi: nakon odlaska svog sina u rat (ili sl.) prekršila je njegov zahtjev da lijepo postupa s mladom snahom; nasuprot tome — prema trima osnovnim redakcijama pjesme — ponižavala je snahu i prisilila je, na primjer, da bude čobanica, ili ju je zatvorila, ili čak ubila. Analizirana je 441 varijanta — ruska, ukrajinska, litvanska, češka (moravska) i slovačka, mađarska, rumunjska, grčka, hrvatska i srpska, albanska, talijanska, provansalska, francuska, bretonska, španjolska, katalonska, katalonsko-balearska, španjolsko-sefardska, katalonsko-sefardska, katalonsko-sefardsko-balearska, sefardsko-marokanska, sefardsko-bosanska i flamanska.

Brižljivim trudom prikazana je široka rasprostranjenost među narodima jedne baladeskne obiteljske teme i prikupljen je impozantan broj dotle dijelom neprimijećenih

varijanata — premda one ni u ovo-me velikom broju još ne svjedoče ravnomjerno o svojoj realnoj brojnosti, gustoći i rasprostranjenosti. Neka su područja, naime, zahvaljujući dosadašnjim istraživanjima, poznata bolje od drugih.

Pregled varijanata prikazan je u studiji prema donekle modificiranome modelu geografsko-historijske metode, kakav se inače primjenjuje u monografijama o tipovima pripovijedaka.

Autorica smatra da stalnost karakterističnih elemenata i struktura sadržaja isključuje mogućnost poligeneze ovog tipa pjesme, pa premda zapaža veliku varijabilnost pjesama i raznolike posebne tokove njihova razvoja, tumači ih kao naknadno nastale regionalne ekotipove, koji su morali imati zajedničko podrijetlo. Drži da je pjesma nastala u 11. ili 12. st. u jugoistočnoj Evropi i bila odatle prenesena na Zapad, da bi se zatim s križarskim ratovima vratila Istoku.

Je li tu odista u pitanju tip pjesme potekle iz zajedničkog izvora, ili je približna podudarnost osnovnog sižea nastala i kao rezultat tzv. tipoloških srodnosti, koje ne moraju biti genetske prirode, teško je znati, pa i nakon ove monografije. Regionalne su osebnosti veoma velike i mislim da ne isključuju mogućnost samostalnog nastanka nekih grupa pjesama ovoga tipa.

Plodnijim od rješavanja te »kvadrature kruga« čini mi se uvid u raznoliko variranje oblika te grupe finih novelističkih pjesama, u diferenciranost varijanata i lokalnih redakcija, što se iz studije Helge Stein može razabrati, no poželjeli bismo da je tim pitanjima obraćena i izravna pažnja.

Po svojoj važnosti i argumentaciji ističe se poglavlje o društvenoj pozadini te pjesme; autorica je sagledava u proširenoj obitelji, u zadruzi, odakle je potekao osnovni konflikt: iz surovoga ponašanja svekrve, koja preuzima vodeću funkciju u obitelji za odsutnosti sina i glavara kuće.